

UNIVERZA V MARIBORU
FAKULTETA ZA NARAVOSLOVJE IN MATEMATIKO

Floristična in vegetacijska analiza Mariborskega otoka ter popis
ptic Mariborskega Otoka

***Popis ptic Mariborskega otoka in
primerjalna študija***

Franc JANŽEKVIČ

November, 2009

Končno poročilo

Floristična in vegetacijska analiza Mariborskega otoka
ter popis ptic Mariborskega Otoka

***SKLOP 2: Popis ptic Mariborskega otoka in
primerjalna študija***

NAROČNIK:

**Mestna občina Maribor
Urad za komunalo, promet, okolje in prostor
Sektor za varstvo okolja in ohranjanje narave**

IZVAJALEC:

**UNIVERZA V MARIBORU
FAKULTETA ZA NARAVOSLOVJE IN MATEMATIKO
Koroška cesta 160
2000 MARIBOR
Franc JANŽEKOVICH**

November, 2009

POVZETEK

1. V poročilu so predstavljeni rezultate enoletnega spremljanja ptic Mariborskega otoka ter območja reke Drave od hidroelektrarne Mariborski otok do Koblarjevega zaliva, raziskava je potekala od jeseni 2008 do jeseni 2009.
2. Ugotovili smo 66 različnih vrst ptic. 29 vrst ptic na otoku gnezdijo, 37 vrst smo opredelili kot negnezdilke z različnim statusom: preletniki, prezimovalci, ter vrste ki gnezdijo v širši okolici, občasno pa jih lahko opazujemo tudi na Mariborskem otoku.
3. Skupno je na otoku gneznilo 102 para, gnezdilci z največ pari pa so bili mlakarica, ščinkavec, velika sinica, vrbja listnica, črnoglavka in kos.
4. Nominalno se je število vrst gnezdilcev iz leta 1991 do leta 2009 zmanjšalo za dve vrsti, iz 31 na 29 gnezdečih vrst. Vrednost časovnega vrstnega obrata $\beta=25,7$ pomeni, da se je med obema časovnima vzorcema zamenjala četrtina gnezdečih vrst. Vrste, ki so pred sedemnajsti leti gnezdile, danes pa ne več so: navadna postovka, lesna sova, carar, menišček in grilček. Novi gnezdilci pa so: turška grlica, belovrati muhar, dlesk in kobilar.
5. Število gnezdečih parov je naraslo od 63 parov v letu 1991 na 102 para v letu 2009. Glavna porast gnezdečih parov gre na račun splošno razširjenih vrst: mlakarica, ščinkavec, velika sinica, vrbja listnica, kos in škorec.
6. Zavarovana gnezdilca, po Habitatni direktivi (Priloga II), katerih obstoj ter njihov življenjski habitat se ne sme uničevati sta belovrati muhar ter kratkoprsti plezalček. Vrsta belovrati muhar je zavarovana tudi z Uredbo o zavarovanih vrstah gnezdilcev, prav tako pa sodi med ogrožene vrste.

UVOD

Poročilo je nastalo kot rezultat projektne naloge z naslovom *Popis ptic Mariborskega otoka in primerjalna študija*, ki jo je naročil Sektor za varstvo okolja in ohranjanje narave, pri Uradu za komunalo, promet, okolje in prostor na Mestni občini Maribor.

Ptiči so deležni posebne pozornosti naravovarstvene in laične javnosti. Zaradi različnih biološko-ekoloških lastnosti so ptiči modelni organizmi za vzpostavljanje naravovarstvene zakonodaje ter operativnih ukrepov varovanja narave. Zgoraj omenjene značilnosti ptičev so: dobra raziskanost, lahka opaznost in pozitivna naklonjenost javnosti, ter njihov trofični položaj na vrhu prehranjevalne piramide. Ker je večina ptic vključuje v prehranjevalno verigo na višjih trofičnih nivojih to pomeni, da z varovanjem posamezne vrste in njenega življenjske okolja ohranjamo tudi druge organizme, ki so sestavni del habitata.

Naravovarstvena zakonodaja, ki je podlaga za ukrepanje: Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih NATURA 2000) (Ur.l. RS št. 49/2004), Direktiva Sveta evropskih skupnosti z dne 2. aprila 1979 o ohranjanju prosto živečih ptic (79/409/EGS), Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (92/43/EEC) z dne 21. maja 1992, Zakon o ohranjanju narave (ZON UPB1) (Ur.l. RS št. 22/2003) ter Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (Ur.l. RS št. 46/2004).

Poročilo o stanju ptičje populacije je tudi obvezna vsebina Presoje vplivov na okolje, ki se izdelava v fazi pridobivanja lokacijskega ali gradbenega načrta pri načrtovanju posegov v prostor.

Namen poročila je predstaviti rezultate enoletnega spremljanja ptic Mariborskega otoka, ter primerjava rezultatov popisa ptic izpred sedemnajst let. Poročilo obsega seznam opazovanih vrst, njihov ekološki status, številčnost ter naravovarstveni status posameznih vrst ptičev po nacionalni in EU zakonodaji. Narejena je primerjalna analiza dveh časovnih vzorcev prvega iz leta 1991 ter sodobnega iz leta 2009.

METODE

Popis ptic je potekal na Mariborskem otoku, ter na reki Dravi od zapornic hidroelektrarne Mariborski otok pri Bresternici do Koblarjevega zaliva. Ptice, ki gnezdijo na levi in desni strani ob reki Dravi nismo vključili v to poročilo.

Popisi ptic so potekali v obdobju od 10. 10. 2008 do 26.10. 2009. Popisovali smo vse vrste ptic, posebno pozornost pa smo namenili gnezdilcem. Skupno je bilo izvedenih 30 popisov. Pri beleženju smo uporabili kombinirano metodo, to pomeni, da smo beležili vse vrste ptic, ki smo jih ali videli ali slišali ali našli njihove sledi. Pri posameznem popisu smo po obstoječi sprehajalni poti obhodili celoten otok, pri delu smo uporabljali daljnogled ter teleskop. Pri popisovanju je poleg avtorja sodeloval Matjaž Premzl.

Vrstno diverziteta ptic smo podali kot število vrst za območje Mariborskega otoka. Število vrst na manjšem prostoru in v isti združbi imenujemo α – diverziteta (točkovna diverziteta). Spremembo v vrstni sestavi gnezdilcev, med dvema časovnima vzorcema, onim iz leta 1991

in sodobnim iz leta 2009, v tem delu imenujemo časovni vrstni obrat, in ga označimo z β – diverziteteta. Izračunali smo ga po formuli:

$$\beta = (S_i + S_j - 2V_{ij}) / (S_i + S_j - V_{ij}) * 100;$$

S_i - število vrst iz vzorca iz leta 1991; S_j - število vrst iz vzorca iz leta 2009; V_{ij} - število vrst skupnih obema časovnim vzorcema.

Teoretične vrednosti časovnega vrstnega obrata so med 0 in 100, pri čemer vrednost 0 pomeni, da imata vzorca popolnoma identično favno; vrednost 100 pa pomeni, da imata vzorca popolnoma različno favno.

REZULTATI

Število vrst in gnezdečih parov pri popisu 2008/2009

Pri popisovanju ptic Mariborskega otoka ter območja reke Drave od hidroelektrarne Mariborski otok do Koblarjevega zaliva, v obdobju od jeseni 2008 do jeseni 2009, smo skupno ugotovili 66 različnih vrst ptic (Tabela 1). 29 vrst ptic na otoku gnezdi, 37 vrst smo opredelili kot negnezdilke z različnim statusom: preletniki, prezimovalci, ter vrste ki gnezdijo v širši okolici občasno pa jih lahko opazujemo tudi na Mariborskem otoku. Skupno število gnezdečih parov je bilo 102, gnezdilci z največ pari pa so bili mlakarica, ščinkavec, velika sinica, vrbja listnica, črnoglavka in kos (Tabela 1). Raca mlakarica gnezdi ob rečni obali, vsi ostali pogosti gnezdilci so prebivalci gozdnega habitata, gnezdijo pa v krošnjah dreves ali grmičevju.

Primerjava vrst 1991 - 2009

Zanimalo nas je ali je v 17 letnem časovnem razponu od 1991 do 2009 prišlo do spremembe v vrstni sestavi gnezdilcev. Primerjali smo podatke iz leta 1991 (Seliškar 1992), ter ugotovitve do katerih smo prišli v okviru te projektne naloge iz leta 2009. Ugotavljamo, da je leta 1991 na Mariborskem otoku gnezdilo 31 vrst, α diverziteteta za leto 1991 je 31, (Seliškar 1992), v letu 2009 pa jih je gnezdilo 29 vrst, α diverziteteta za leto 2009 je 29 (Tabela 1). Nominalno se je torej število vrst gnezdilcev zmanjšalo za dve vrsti. Poleg spremembe v absolutnem številu gnezdečih vrst pa je prišlo tudi do časovnega vrstnega obrata, to pomeni, da so nekatere vrste nehale gnezdit, gnezdijo pa druge vrste. Skupnih gnezdečih vrst iz obeh časovnih obdobj je 26, vrednost časovnega vrstnega obrata β pa znaša 25,7. To pomeni, da se je med obema časovnim vzorcema zamenjala četrtnina gnezdečih vrst. Vrste, ki so pred sedemnajsti leti gnezdile, danes pa ne več so: navadna postovka, lesna sova, carar, menišček in grilček. Novi gnezdilci pa so: turška grlica, belovrati muhar, dlesk in kobilar.

Primerjava gnezdečih parov 1991 - 2009

Primerjava števila gnezdečih parov, v časovnem obdobju 1991 – 2009, izkazuje izrazito povečanje števila gnezd v letu 2009. Število gnezdečih parov je naraslo od 63 parov v letu 1991 (Seliškar 1992) na 102 para v letu 2009 (Tabela 1). Glavna porast gnezdečih parov gre na račun splošno razširjenih vrst: mlakarica, ščinkavec, velika sinica, vrbja listnica, kos in škorec.

Naravovarstvo

Pregledali smo zakonsko regulativo in uvrščenost posameznih gnezdilcev v različne predpise:

- Priloga I. Direktive Sveta evropskih skupnosti z dne 2. aprila 1979 o ohranjanju prosto živečih ptic (79/409/EGS), ni gnezdilcev na Mariborskem otoku;
- Priloga II. Direktive o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (92/43/EEC) z dne 21. maja 1992, dva gnezdilca na Mariborskem otoku;

- Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah ter
- Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam.

Naravovarstveni vidik, oziroma zakonska zaščita posameznih vrst gnezdilcev je opredeljena v tabeli 1, kolona *zakonodaja*. Za posamezno vrsto podajamo njen status v zakonodaji, pri tem so vrste uvrščene v tri dokument: v Prilogo II Habitatne direktive sta uvrščeni dve vrsti: belovrati muhar ter kratkoprsti plezalček. Z Uredbo o zavarovanih vrstah gnezdilcev je zavarovana samo ena vrsta, to je belovrati muhar. Ista vrsta, belovrati muhar, sodi tudi med ogrožene vrste.

Belovrati muhar je ptica duplarica, to pomeni, da gnezdi v drevesnih duplih starejših dreves, duplo je praviloma v vejah drevesne krošnje. Njegov habitat so obrečni svetli in mehkolesni gozdovi. Najbližje gnezdišče je ob reki Dravi od Starš dolvodno.

Tabela 1. Seznam ptičev Mariborskega otoka ter območja reke Drave od hidroelektrarne Mariborski otok do Koblarjevega zaliva. Navedena je prisotnost in status posamezne vrste v dveh časovnih obdobjih 1991 ter 2009, za vsako vrsto je podan njen naravovarstveni status v zakonodaji. Dve gnezdeči vrsti sta krepko označeni, ker uživata varstvo po habitatni direktivi.

Slovensko ime	Latinsko ime	Literaturni vir Seliškar 1992	Opazovanja jesen 2008 – jesen 2009	Zakonodaja
kragulj	<i>Accipiter gentilis</i>	Stalnica-neg.	✓ - neg	V
skobec	<i>Accipiter nisus</i>	Stalnica-neg.	✓ - neg	V
mali martinec	<i>Actitis hypoleucos</i>	preletnik	✓ - neg	E2, zavarovana
dolgorepka	<i>Aegithalus caudatus</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 2 para	O1
vodomec	<i>Alcedo atthis</i>		✓ - neg	E2, zavarovana, HD
mlakarica	<i>Anas platyrhynchos</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 6 parov, prezimuje	
konopnica	<i>Anas strepera</i>	preletnik		E2, zavarovana
reglja	<i>Anas querquedula</i>	preletnik		E2, zavarovana
drevesna cipa	<i>Anthus trivialis</i>	Poletna-neg.		O1
hudournik	<i>Apus apus</i>	Poletna-neg.		O1
siva čaplja	<i>Ardea cinerea</i>		✓ - neg	O1
sivka	<i>Aythya ferina</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	E2, zavarovana
čopasta črnica	<i>Aythya fuligula</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	V
pegam	<i>Bombycilla garrulus</i>	prezimuje		O1
zvonec	<i>Bucephala clangula</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	zavarovana
kanja	<i>Buteo buteo</i>	Stalnica -neg	✓ - neg	O1
repnik	<i>Carduelis cannabina</i>	Stalnica -neg		O1
lišček	<i>Carduelis carduelis</i>	Stalnica -neg	✓ - neg	O1
čižek	<i>Carduelis spinus</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	O1
kratkoprsti plezavček	<i>Certhia brachydactyla</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 2 para	HD

zelenec	<i>Chloris chloris</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	O1
Povodni kos	<i>Cinclus cinclus</i>	Stalnica – neg.	✓ - neg	V
Labod grbec	<i>Cygnus olor</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	
dlesk	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	Stalnica -neg	✓ Gnezdi 1 par	
siva vrana	<i>Corvus corone cornix</i>	Gnezdi 1 par	✓ - neg	
grivar	<i>Columba palumbus</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	O1
kukavica	<i>Cuculus canorus</i>	Gnezdi	✓ Gnezdi	O1
mestna lastovka	<i>Delichon urbica</i>	Poletna-neg.	✓ - neg	O1
veliki detel	<i>Dendrocopos major</i>	Gnezdi 2 para	✓ Gnezdi 4 pari	O1
mali detel	<i>Dendrocopos minor</i>	stalnica-neg.	✓ Gnezdi 1 par	V
velika bela čaplja	<i>Egretta alba</i>		✓ - neg	HD
trstni strnad	<i>Emberiza schoeniclus</i>	prezimuje		V
taščica	<i>Erithacus rubecula</i>	Gnezdi 4 pari	✓ Gnezdi 4 pari	O1
navadna postovka	<i>Falco tinnunculus</i>	Gnezdi 1 par	✓ - neg	V1
škrjančar	<i>Falco subbuteo</i>	Stalnica -neg		V1
belovrati muhar	<i>Ficedula albicollis</i>		✓ Gnezdi 1 par	V, HD, zavarovana
ščinkavec	<i>Fringilla colebs</i>	Gnezdi 6 parov	✓ Gnezdi 11 parov	O1
pinoža	<i>Fringilla montifringila</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	O1
liska	<i>Fulica atra</i>	prezimuje	✓ - neg	O1
zelenonoga tukalica	<i>Gallinula chloropus</i>		✓ - neg	V1
šoja	<i>Garrulus glandarius</i>	Stalnica –neg.	✓ - neg	
rumeni vrtnik	<i>Hippolais icterina</i>	preletnik		K
kmečka lastovka	<i>Hirundo rustica</i>	Poletna-neg.	✓ - neg	O1
rjavi srakoper	<i>Lanius collurio</i>	Poletna –neg.		V1, HD, zavarovana
rumenonogi galeb	<i>Larus cachinnans</i>		✓ - neg	
sivi galeb	<i>Larus canus</i>		✓ - neg	
rečni galeb	<i>Larus ridibundus</i>	Stalnica-neg.	✓ - neg	V
veliki žagar	<i>Mergus merganser</i>		✓ Prezimuje	E2, zavarovana
bela pastirica	<i>Motacilla alba</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 2 para	O1
siva pastirica	<i>Motacilla cinerea</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	O1
rumena pastirica	<i>Motacilla flava</i>	Preletnik		V
sivi muhar	<i>Muscicapa striata</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	O1
kobilar	<i>Oriolus oriolus</i>	Poletna-neg.	✓ Gnezdi 2 para	O1
močvirska sinica	<i>Parus palustris</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	O1
menišek	<i>Parus ater</i>	Gnezdi 1 par	✓ - neg	O1
plavček	<i>Parus caeruleus</i>	Gnezdi 2 para	✓ Gnezdi 3 pari	O1
čopasta sinica	<i>Parus cristatus</i>		✓ - neg	O1
velika sinica	<i>Parus major</i>	Gnezdi 2 para	✓ 12 parov	O1

domači vrabec	<i>Passer domesticus</i>	Gnezdi	✓ - neg	O1
poljski vrabec	<i>Passer montanus</i>	Gnezdi 6 parov		O1
sršenar	<i>Pernis apivorus</i>	prelet		V, HD, zavarovana
fazan	<i>Phasianus colchicus</i>	-neg		
kormoran	<i>Phalacrocorax carbo sinensis</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	
vrnja listnica	<i>Phylloscopus collybita</i>	Gnezdi 4 pari	✓ Gnezdi 7 parov	O1
grmovščica	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	preletnik		O1
kovaček	<i>Phylloscopus trochilus</i>	preletnik		O1
sraka	<i>Pica pica</i>		✓ - neg	
pivka	<i>Picus canus</i>	Stalnica -neg	✓ - neg	V1, HD, zavarovana
zelena žolna	<i>Picus viridis</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 1 par	E2
čopasti ponirek	<i>Podiceps cristatus</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	V1
siva pevka	<i>Prunella modularis</i>	preletnik	✓ - neg	O1
kalin	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	prezimuje		O1
rumenoglavi kraljiček	<i>Regulus regulus</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 2 para	O1
grilček	<i>Serinus serinus</i>	Gnezdi 1 par		O1
brglez	<i>Sitta europaea</i>	Gnezdi 2 para	✓ Gnezdi 4 pari	O1
navadna čigra	<i>Sterna hirundo</i>	Poletna-neg.		E2, HD, zavarovana
turška grlica	<i>Streptopelia decaocto</i>	Poletna-neg.	✓ Gnezdi 2 para	O1
lesna sova	<i>Strix aluco</i>	Gnezdi 1 par		O1
škorec	<i>Sturnus vulgaris</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 5 parov	O1
črnohlavka	<i>Sylvia atricapilla</i>	Gnezdi 10 parov	✓ Gnezdi 11 parov	O1
mali ponirek	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	prezimuje	✓ Prezimuje	O1
stržek	<i>Troglodytes troglodytes</i>	Stalnica - neg	✓ - neg	O1
kos	<i>Turdus merula</i>	Gnezdi 4 par	✓ Gnezdi 10 parov	O1
cikovt	<i>Turdus philomelos</i>	Gnezdi 1 par	✓ Gnezdi 2 para	O1
brinovka	<i>Turdus pilaris</i>		✓ - neg	O1
carar	<i>Turdus viscivorus</i>	Gnezdi 1 par	✓ - neg	O1

Legenda:

✓ - vrsta je bila prisotna ob popisu jesen 2008 – jesen 2009

- **neg** – vrsta je ob popisu jesen 2008 – jesen 2009 prisotna na otoku vendar ne gnezdi

Gnezdi - vrsta je ob popisu jesen 2008 – jesen 2009 gneznila na Mariborskem otoku

2 para – število parov, ki je gneznilo v letu 2009

Prezimuje – vrsta je ob popisu v zimi 2008/09 prezimovala na/ob Mariborskem otoku

HD – vrsta je uvrščena na Prilogo II, *Direktive o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst*

zavarovana – vrsta je zavarovana z Uredbo o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah,

O1, V, V1, K, E2 - kategorije ogroženosti po *Pravilniku o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam*

E – prizadeta vrsta je kategorija ogroženosti, v katero se uvrstijo vrste, katerih obstanek na območju Republike Slovenije ni verjeten, če bodo dejavniki ogrožanja delovali še naprej. Številčnost teh vrst se je zmanjšala na kritično stopnjo oziroma njihova številčnost zelo hitro upada v večjem delu areala. Skrajšana oznaka te kategorije je E,

V – ranljiva vrsta je kategorija ogroženosti, v katero se uvrstijo vrste, za katere je verjetno, da bodo v bližnji prihodnosti prešle v kategorijo prizadete vrste, če bodo dejavniki ogrožanja delovali še naprej. Številčnost vrste se je v velikem delu areala zmanjšala oziroma se zmanjšuje. Vrste so zelo občutljive na kakršnekoli spremembe oziroma poseljujejo habitate, ki so na človekove vplive zelo občutljivi. Skrajšana oznaka te kategorije je V,

O – vrsta zunaj nevarnosti je kategorija ogroženosti, v katero se uvrstijo vrste, ki na območju Republike Slovenije niso več ogrožene, vendar pa so pred prenehanjem ogroženosti sodile v eno od kategorij ogroženosti, pri čemer obstaja potencialna možnost ponovne ogroženosti. Skrajšana oznaka te kategorije je O,

K – premalo znana vrsta je kategorija ogroženosti, v katero se uvrstijo vrste, za katere je na razpolago premalo podatkov za opredelitev ogroženosti. Skrajšana oznaka te kategorije je K.

V projekt so delno vključeni tudi študentje Fakultete za naravoslovje in matematiko, ki pripravljajo diplomske naloge na temo učnih poti po obrežju Drave in Mariborskem otoku. Obetamo si, da bodo njihovi izdelki primerno izhodišče za vzpostavitev učne poti namenjene različnim stopnjam izobraževanja, od vrtcev, preko nižje in višje stopnje osnovne šole, pa do gimnazije.

LITERATURA

Geister I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije.- DZS, Ljubljana.

Seliškar A. (1992): Vegetacijska analiza, dinamika razvoja in pojavljanje rastlinskih vrst na Mariborskem otoku in odvisnost od vodnega režima v tleh

Sovinc A. (1994): Zimski ornitološki atlas Slovenije. – Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.